

Тўнялан палыме Кўчыкэ%ер.

Шочмо элым, шочмо ялым, культурым, традицийым шымлымаш моткоч кўлешан. Ме кызытсе жапыште шке историйнам, илыш-йўлам палышаш улына. Шукерте огыл марий калык поэт Миклай Казаковын шочмыжлан индешлу вич ий темын. Тудо Морко район, Кўчыкэ%ер ялеш шочын. Тунамак мыйын шонымаш лекте, тиде ял нерген шукрырак пален налаш. Эн тў%ож° - мо дене тиде ял палыме.

Шымлымаш пашан хронологийже ялын шочмо историйже гыч кызытсе жап марте авалта.

Шымлымаш объект: ялын историйже, чолга е%оже, культурыжо.

Шымлымаш й°н: печатлалтше да печатлалтдыме статья, документ-влакым шергален лекташ.

Пашан практический значенийже: очыни, тиде марий литератур, ИКН уроклаште кучылташ ешартыш материал.

Цель: ял, калык нерген тўрл° сведенийым погаш.

Задаче-влак:

- тўрл° материалым газет, журнал, книга гоч налаш
- ялын историйже, е%оже-влак нерген пален налаш

Шочмо ял, шочмо вер! Тиде- тыйын пыжашет, ава кундемет. Илымаште тудо нимо деч шерге. Вет лачак тушеч тыйын йолгорнет тў%алеш, на%огая умбаке, вараже кугорныш луктеш. Тушто тый первый гана яндар южым шўлалтет, волгыдо кечым ужат, калык вўршер пырткалмым колат... Тыге воза шке шочмо ялже нерген Миклай Казаков.

Таче мый тендам тунялан палыме Кўчыкэ%ер ял дене палдарем. Тиде ял Морко районышто верланен.

Кеч–могай верынат шке историйже уло. Федор Яковлевич Бажановын шарнымашыж гыч пале, Кўчыкэ%ер ял пеш тошто, тўжем кудшўд° шымлу визымше ийыште шочын. Первый илемым кугезе Наку почын, но тукым эркын кушкын. Тўжем кандашшўд° нылымше ийыште чылажат латшым сурт гына улмаш. Тушто нылле вич п°р%е%о ден нылле ўдырамаш иленыт. Колымшо курымштышто ял кугемын индешлу сурт лийын, калыкат чот ешаралтын. Кызытсе жапыште адакат кудло сурт кодын.

Кўчыкэ%оер калык ожнысек пашаче лийын, сурт-оралтым чатканрак тўзаш тыршеныт, манын Александров Вайсук кугыза. Сылне пўртўс лонгаште верланыше Кўчыкэ%оер калык эре келшен илен. Пўртўс пелен кушкын. Тыштак вожым колтен, чыла пашалан шўмангын. Кеч-могай саман лийын гынат, шке ялжым кудалтен каен огыл.

Тыгай сылне пўртўс лонгаште, Вончо э%оер сереш верланыше Кўчыкэ%оер ялыште, Кожлаерыш кайыме изурем воктенсе кўшыл могыр кокымшо суртышто, СССР Государственный премийын лауреатше, Марий АССР-ын калык поэтше Миклай Казаков тўжем индешшўд° латкандашымше ий латвизымше январьыште шочын.

Ты изурем дене тудо Кожлаер школышко шинчымашым погаш куржталын.

Шочмо кундем... Чылаштлан тудо шерге. А поэтлан шерге гына огыл, илыш гаяк, вўршер кырыме гаяк кўлешан. «Каена ме рвезе жапыш», манын Миклай Казаков Морко вельшке кажне гана тарванымьже годым.

Шочмо ял нерген М.Казаков икмыняр ойым «Эрикын каникулжо» да «Эх, Ивукшат!» книгалаште каласен.

Ял калык, шке чолга е%ожым порын шарна, тошто школ зданиеш Миклай Казаков лўмеш музейым почмо.

Кўчыкэнер ял калык кугешна тыгак поэт да баснописец Мирон Чойн (Большаков) дене. Шочын тудо латиндешымше февраль тўжем индешшўд° латкандашымше ийыште, кресаньык ешеш. Шымияш школым тунем лекмеке Мирон Николаевич Морко районысо медицинский рабфакыште тунемеш. Тўжем индешшўд° витле икымше ий гыч марий книга издательствыште пашам ышта. Тў%о сборникше-влак: «Тулан жап», «Мемнан мурына», «Тыныс эр» да тулеч молат. Мирон Чойн тыгак вес калык поэт, писатель-влакын произведенийыштым марлаш кусарен.

Шарналтена ялысе патыр-влакым, Кугу Отечественный сарыште шкеныштым чаманыде шочмо мланде, калык верч кучедалше-влакым.

Совет Ушем Герой, Зосим Алексеевич Краснов, шочын кокымшо август тўжем индешшўд° коло нылымше ий, служащий ешеш. Тў%оалтыш школым тунем лекмеке,

колхозышто тырша. Тўжем индешшўд° нылле кокымшо ийыште сарыш кая. Икымше Украинский фронтышто лиеш, Оппельн олам се%оен налмаште кредалеш, боец-влакым Одер э%оер гоч вончыктара, Совет Ушем Герой лўмым пуат. Сар деч вара Зосим Алексеевич Краснов Донецк олаште ила, трактористлан пашам ышта. Медаль да орден-влак дене палемдалтын. Морко поселкышто тиде геройлан бюстым шогалтыме.

Вес герой, Павел Ильич Курсов – тиде ялын эргыже, Кугу Отечественный сарын корныжым эрта, гвардий полковник марте кушкеш. Ешым чумыра, ўмыржым Рига олаште эртар. Тўрл° военный статья, книга-влакын автырже. Медаль, орден-влак дене палемдалтын. Морко районышто кудымшо номеран школын кадетше-влак тиде геройын лўмжым нумалыт.

Шукерте огыл, ноябрь тылзыште, марий калык, тале краевед-этнограф, историк - Михаил Николаевич Янтемирын шўд° коло вич ияш лўмгечыжым палемден. Морко район, КўчыкЭнер ял гыч Нина Николаевна Беклемешеван каласкалымыж гыч.

- Ачам ден Актанай изаже, авашт колымеке, Казаньыш каеныт, - каласкала Нина Николаевна. - Тушто тынеш пуреныт да руш веран лийыныт. Лўмыштымат ўмырешлан кресачаштыным налыныт. Николай - Беклемешевын "эргышкыже", а Актанай, Михаил лўмым налын, Сазоновын "эргышкыже" савырнат. Нунын полшымо дене духовный семинарийым, вара учительский семинарийым тунем лектын, туныктышо лийыныт. Ачамын изаже, Михаил, тўжем индешшўд° латкудымшо ийыште духовный санным налын, Уржум, Царевококшайск уездлаште служитлен. Бирскыште эртыше икымше Марий съездын делегатшылан сайлалтын.

Тўжем индешшўд° коло икымше ий гыч Михаил Николаевич, кочажын Янтемир фамилийжым налын. Марий калыкым да тудын илыме кундемжым шуко шымла, кумло утла научный пашам да лу книга савыкта. Но репрессийыш логалеш, буржуазный националист семын титаклен лўен пуштыт. Морко посёлкышто сылнымут да этнографий тоштер тудын лўмжым нумалеш.

Туныктышо Таисия Ивановна Александрова, Социализм Паша Герой марте кушкын.

Виктор Николаевич Смирнов - ял озанлык наука доктор, профессор.Тудын «Почвоведение» книгаже путынь эл мучко шарлен.

Тыгак кугешна ял калык кызытсе поэт Юрий Исаков да Геннадий Алексеев дене. Юрий Исаков, Миклай Казаковын лўмл° пошкудыж семын уш-акылым поген, мастарлыкшым шуарен. Юрий Валентинович поэт, «Марий Элын сулло журналистше» чап лўмым сулен налын, «Марий Эл» газет редакцийыште экономика да бизнес шотышто редакторлан пашам ышта.

Кугешна шке ял пўртўсыж дене. Таклан огыл ке%ежым 1927 ийыште марий ученый Вениамин Михайлович Васильевын ужатымыж почеш, Кўчыкэ%ерыш Москва гыч ВОСТОК КИНОН специалистше-влак толыт, да марий сўаным сниматлат. Вараже тиде кином «Марий Кужер» манын лўмдат. Тушто 9 ияш Миклай Казаков саус марий лийын. Шуко жап тиде кином клублаште, кинотеатрыште ончыктеныт. Кызыт тиде кино нерген палат Москваште, Перьмыште, Латвийыште, Украиныште, США-ште да Канадыште. Но каласаш кодеш, киноплёнка аралалт кодын огыл.

Шке комсомол сўанжым, Павел Ильич Курсовын шочмо суртыштыжо сниматленыт. Тиде п°ртын пырдыжыштыже мемориальный о%оам ужаш лиеш, кудым коло кудымшо июнь тўжем индешшўд° кандашлумшо ийыште пижыктыме.

Тиддеч вара тиде п°рт Марий Элын историйышкыже пурен, тўрл° элла гыч тышке уна-влак толеденыт. Ке%ежым, тўжем индешшўд° шымлу икымше ийыште Москва гыч пионер-влак толыныт, марий сўаным онченыт.

Тўжем индешшўд° индешлу икымше ий июнь тылзын тышке Америка гыч уна толын, Индианский университетын студентше – Джорум, тудо марий йылмым тунемын, варажым шке элыштыже палыме ученый лийын.

Иктешлымаш: «Тўнялан палыме Кўчыкэ%ер» лўман шымлымаш пашам марий литератур да ИКН уроклаште кучылташ лиеш, тиде паша мыланна , йоча-влаклан марий элын историйжым, калыкшым сайынрак палаш полша.